

Kohennusta virkakieleen

KOIVUSALO, ESKO — HUOVINEN-NYBERG, LIISA *Selkeä virkakieli*. Valtion koulutuskeskus, Helsinki 1980. 121 s.

Hyvin laaja kielenkäytön alue on tätä nykyä hallinnon kieli. On arvioitu, että vuosittain syntyy pelkästään valtion viranomaisten laatimia tekstejä noin 40 hyllykilometriä. Kyseessä ovat säädökset, suunnitelmat, sopimukset, lausunnot ynnä muut asiakirjat, joiden luulisi kiinnostavan useimpia suomalaisia, mutta valtaosa niistä jää lukijoitta. Niitä ei lueta, koska niitä ei ymmärretä. Ei ole myöskään sanottua, että kansalainen vaivatta tajuaisi, mitä sanotaan tiedotteessa, jonka viranomaisen on toimittanut nimenomaan hänen luettavakseen. Virkakieli on vaikeaa. Asiaan on viime aikoina kiinnitetty huomiota monessa yhteydessä, virallisimmin äskettäin, kun vuonna 1979 asetettu virkakielikomitea jätti mietintönsä opetusministeriölle. Jo ennen komitean mietinnön julkistamista ilmestyi Valtion koulutuskeskuksen julkaisema Esko Koivusalon ja Liisa Huovinen-Nybergin teos »Selkeä virkakieli», joka on tarkoitettu hallinnon kielenkäytön oppaaksi.

Virkakielen vaikeaselkoisuuden tärkeimmät syyt ovat yleisesti tiedossa: Tekstissä on paljon outoja sanoja, joista useat ovat lisäksi merkitykseltään laajalajaisia ja monitulkintaisia. Tästä syystä kielestä tulee abstraktia ja epähavainnollista. Virkkeet rönsyilevät pitkinä ja monipolvisina, ja niiden välinen sidoksisuus voi olla heikkoa. Opaskirja esittelee eri kieli- muodot ja asettaa virkakielen esikuvaksi hyvän yleiskielen, jonka sanat ovat kaikille tuttuja ja virkerakenteet suhteellisen yksinkertaisia.

Erityisalan kieli vaatii erityisalan termistöä. Hallintokielenkään ei ole mahdollista kokonaan välttää omia ammattitermejään. Sanastoa käsitellessään »Selkeä virkakieli» puuttuu siksi vain sellaisiin sanastoseikkoihin, jotka vaikuttavat tekstin täsmällisyyteen. Niitä ovat kielestä abstraktia tekevä substantiivivaltaisuus,

liian väljän käytön epämääräistämät muotisanat ja merkityksettömällä lisäkeellä muodostetut yhdyssanat (*tupakointi-aktiviteetti pro tupakointi, rahoituspuoli pro rahoitus jne.*).

Runsaammin huomiota kiinnitetään virkakielen raskasvirkkeisyyteen ja tämän syihin. Kielenhuoltokirjallisuudessa on jo aiemmin osoitettu, ettei tekstin helppo- tai vaikealukuisuuteen yksioikoisesti vaikuta virkkeiden pituus vaan nimenomaan niiden rakenne. Tähän keskittyy myös »Selkeä virkakieli». Se tarkastelee sanajärjestystä, erityisesti substantiivien määritteiden paikkaa, ja etupainoisen virkkeen vaikealukuisuutta. Oman jaksonsa ovat saaneet lauseenvastikkeet, pronomini- kysymykset ja vertailuongelmat.

Laajin kielen yksikkö, jota kieliopissa ja kielenhuolto-oppaissa on tarkasteltu, on yleensä virke. »Selkeä virkakieli» laajentaa näkökulmaa ja lähtee liikkeelle tekstistä, tekstin rakenneominaisuuksista ja siitä, miten informaation virta kulkee tekstissä. Tässä yhteydessä on sovellettu tekstilingvistiikan käsitteistöä, kun selvitetään esimerkiksi tekstin sidoksisuutta. Virkakiielestä raskaslukuisinta lienee oikeuden päätösten kieli, jossa lauseiden sisään on kiilattu välilauseita ja lauseenvastikkeita ja virkkeet ovat monimutkaisesti jäsenyviä alistusten verkkoja. Tällaisten mammutti- virkkeiden rakentamisen syynä on käsitys, että lain vaatimaan ehdottomaan yksiselitteisyyteen päästään vain, jos ratkaisu ja kaikki sen perustelut ovat samassa virkkeessä. Päätöstyyli on levinnyt muuhunkin hallinnon kieleen. Esimerkiksi päätöksistä tiedotettaessa ei lauseverkkoja pureta vaan tiedotus kirjoitetaan päätöksen tapaan. Kirja osoittaa, että useastakin virkkeestä koostuva teksti ymmärretään kokonaisuutena, jos se on oikealla tavalla sidoksinen. Mutkikkaiden rakenteiden suosimiseen ei ole siis perusteita edes lakitekstissä.

Useimpiin niistä asioista, joita »Selkeä virkakieli» käsittelee, on kielenhuoltokirjallisuudessamme toki aiemminkin taruttu. Teos ei pyrikään kilpailemaan olemassa olevien kielenhuollon käsikirjojen kanssa eikä olemaan täydellinen oikea-

kielisyysoapas. Kielenhuollon ja oikea-kielisyyden perusasiat on teoksessa päinvastoin tietoisesti sivuutettu. Kielenkäytön tekniikkaan tosin puututaan lyhyesti käsiteltäessä numeroiden ja merkkien käyttöä ja rajakohtailmauksia. Teoksen liitteinä ovat lisäksi välimerkkisäännöt ja kieli-lautakunnan suositus ison ja pienen kirjai-men käytöstä julkishallinnon elinten ni-missä. Tekijöiden lähtökohtana on kuiten-kin tekstin ymmärrettävyys, ja käsittelyn pääpaino on sellaisissa seikoissa, joilla on merkitystä luettavuudelle.

Kielenhuollon oppaan laatijan ongelma on aina se, miten hänen oma tekstinsä olisi lukijan mahdollisimman helppo ymmär-tää. Pulmana ovat kielioppitermit ja ling-vistiikan oppisanat, joita ilman kielestä on hankala kirjoittaa. Esko Koivusalo ja Liisa Huovinen-Nyberg ovat ratkaisseet prob-leeman liittämällä teokseensa hakemis-ton, jossa kielioppitermit selitetään lyhyes-ti. Asioiden käsittely on pyritty saamaan havainnolliseksi käyttämällä runsaasti esi-merkkejä. Klassiseen tapaan on asetettu rinnan virhe-esimerkki ja sen korjaus-ehdotus.

Havainnollistamis- ja helpotuskeinoista huolimatta teos ei kuitenkaan ole mikään lakipykälää sorvaavan tai tiedotetta laati-van virkamiehen käsikirja, josta vilkaise-malla näppärästi löytäisi avun mihin tahansa ilmaisupulmaan. Sellaiseksi sitä ei ole suunniteltukaan. Opas on syntynyt aineksista, joita on käytetty valtionhal-linnon ja oikeuslaitoksen eri yksiköissä pidetyillä kielenkäytön kursseilla, ja vas-taisuudessakin se on tarkoitettu luentojen tukena käytettäväksi. Kuten virkakieli-komiteakin on todennut, selkeään virka-kieleen päästään vain kielen jatkuvan huollon ja tekstejä laativien viranomaisten koulutuksen avulla.

LAILA LEHIKONEN

N